

Ласінська М.Ю.

Дослідження археологічних пам'яток Нижнього Побужжя наприкінці XVIII – у першій половині XX ст., історія та історіографія

*Ласінська Маріанна Юріївна, кандидат історичних наук,
доцент кафедри археології, давньої та середньовічної історії
Навчально-науковий інститут історії та права*

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна

Анотація. Розглядаються проблеми історіографії та історії археологічних досліджень регіону Нижнього Побужжя у кінці XVIII – першій половині XX ст. Запропонована умовна періодизація історії археологічного знання про старожитності краю, представлена стисла характеристика кожного з періодів його розвитку та окреслено перспективи подальшого дослідження питання.

Ключові слова: історіографія археології, історія археології, Нижнє Побужжя, регіональна археологія, періодизація.

Протягом останніх двох десятиліть історіографія та історія археологічного знання активно розвиваються та позиціонують себе в якості самостійних наук. Особливий інтерес у дослідників викликає галузь регіональної історії археології. У цій царині не становить виключення історія та історіографія вивчення старожитностей Нижнього Побужжя, надзвичайно багатого на матеріальні пам'ятки історії людства. З огляду на те, що у досліджуваній період територія краю була частиною Російської імперії, Радянського Союзу, а згодом, самостійної України, питання розвитку археології на теренах Нижнього Побужжя неодноразово розглядалися вченими з різних країн.

У період з кінця 1980-х по сьогоднішній спроби написання робіт з історії археологічного знання та створення загальних періодизацій історії розвитку археології були зроблені: В. Генінгом, А. Жуком, Л. Клейном, Г. Лебедевим, В. Матющенко, О. Формозовим, І. Тункіною, Е. Фроловим та ін. Всі ці дослідження базуються на спадковості наукової традиції притаманної радянським дослідникам, що обумовлено наявністю в "новій науці" покоління представників "старої радянської школи", а також використанням, як підґрунтя для нових розробок, основних досягнень радянської історіографії археології. В сучасній Українській історичній традиції відзначаються роботи: В.°Гребеннікова, І.°Ковальової, С.°Палієнко, А.°Кузьмищева, О.°Музичко, Д.°Тесленко, Г.°Станіциної та ін.

Метою статті є висвітлення рівня вивчення археологічних пам'яток Нижнього Побужжя в працях науковців і роботі наукових установ кінця XVIII – першої половини XX ст., характеристика основних методів та наукових шкіл, що склалися в цей період, розкриття внеску спеціалізованих установ й особистостей у дослідження вказаної проблеми, виявлення основних досягнень та питань, що потребують подальших наукових пошуків.

Враховуючи поставлену мету, при написанні статті використано плюралістичний підхід, котрий визначається специфікою предмета дослідження, яким є історіографічна традиція вивчення археологічних пам'яток Нижнього Побужжя та їх зв'язку з суспільно-культурними процесами наприкінці XVIII – першій половині XX ст. Робота базується на двох фундаментальних принципах історичних досліджень: наукової об'єктивності та історизму. У статті використовуються спеціальні історичні методи: історико-

генетичний, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, метод періодизації. Використання територіально-хронологічного методу пов'язано з вибором критерію, який покладений в основу періодизації, ним стали якісні зміни у розвитку археологічної науки, трансформація методів та характеру археологічних досліджень, тісно пов'язана з конкретною історико-культурною ситуацією.

Після приєднання Криму та Північного Причорномор'я до складу Російської імперії в російських наукових колах став стрімко зростати інтерес до цієї території, її історичної долі та матеріальних скарбів. **Перший період** у археологічному вивченні Нижнього Побужжя тривав з 1774°р. до середини XIX ст. (нижня хронологічна межа – пов'язана з епізодичними, випадковими археологічними роботами на території краю, котрі носили характер розшуків старожитностей, монет, ошатних поховань тощо, верхня – із проведенням перших розкопок на території Нижнього Побужжя) [376]. До вказаного часу відноситься початок вивчення старожитностей Нижнього Побужжя, зокрема античного поселення Ольвії та її околиць, котре на сьогоднішній день нараховує понад двохсотрічну історію досліджень. Даний етап позначився першими археологічними відкриттями на території краю; формуванням перших музейних зібрань та переходом від "наукових мандрівок", характерних для вітчизняної археологічної думки кінця XVIII ст., і праць антикваріїв та "кабінетних досліджень" початку XIX ст., до формування перших дослідницьких програм у вітчизняній археології. Перші дослідники археологічних пам'яток Нижнього Побужжя – "вчені-мандрівники" відкрили для вітчизняної та зарубіжної громадськості археологічні скарби півдня України, поставили питання про необхідність проведення розкопок, організації наукового вивчення й охорони пам'яток археології. Експедиційне вивчення краю було розпочате П. Сумароковим, результати котрого він опублікував у книзі "Мандрівки по всьому Криму та Бессарабії у 1799 р." та академіком П. Палласом, який свої спостереження і примітки виклав у двотомній праці "Поїздки, що здійснилися в південній частині Російської імперії в 1793, 1794 роках". У своїх роботах дослідники, незалежно один від одного, вірно локалізували давньогрецьке поселення Ольвія. У першій третині XIX ст. світ побачили важливі для археологічного

вивчення краю роботи Г. Келера, П. Кеппена, І. Бларамберга, І. Стемпковського та ін., присвячені, в першу чергу, дослідженням класичних старожитностей. Переломними в сенсі переходу від випадкових знахідок до свідомих розкопок, стали роботи графа О. Уварова, проведені у 1848 р. в Ольвії та описані у тритомній праці "Дослідження про старожитності Південної Росії та берегів Чорного моря" [4].

Варто відзначити формулювання І. Стемпковським першої дослідницької програми, котра продемонструвала готовність переходу вітчизняної археологічної думки до наступного, якісно нового етапу в історії археологічних досліджень краю, а саме – до формування першого історично-археологічного товариства на півдні країни, запропонованого дослідником [4].

Найцінніші археологічні знахідки, зроблені на території Нижнього Побужжя, як правило, відправлялися до Москви та Петербургу. Більшість пам'яток не могла бути вивезеною за межі Причорномор'я, але відсутність музейних сховищ на Півдні України ускладнювала їх зберігання і вивчення. Отже, на початку XIX ст. виникає потреба та об'єктивні умови для створення музейних колекцій. Першим державним сховищем старожитностей Нижнього Побужжя став Кабінет рідкостей Чорноморського депо карт у Миколаєві, яке з 1825 р. очолював М. Кумані. Згідно документів, що зберігаються в Російському державному архіві військово-морського флоту, М. Кумані входив до кола офіцерів, котрі займалися розкопками і колекціонуванням античних речей. До числа таких належали: військовий гідрограф, капітан-лейтенант Н. Критський, який проводив розкопки й описи пам'яток на о. Березані та Тендрівській косі, мічман К. Навроцький, котрий брав участь у розкопках святилища Ахілла на Тендрівській косі. Ці та інші офіцери стали постачальниками експонатів для колекції Кабінету рідкостей. Описи за авторством М. Кумані, П. Свіньїна та ін., відомості про кількість, стан збереженості та шляхи надходження експонатів до складу зібрання маємо змогу отримати з архівних джерел, що надають уявлення про перші археологічні знахідки в регіоні.

Іншим музейним зібранням, до складу котрого потрапила велика кількість археологічних знахідок з Нижнього Побужжя в першій половині XIX ст., став Одеський міський музей старожитностей. Робота хранителів Одеського міського музею (І. Бларамберга та М. Мурзакевича) із старожитностями регіону визначна тим, що ними укладено музейний каталог та створено першу наукову класифікацію, котра стала одним із чинників переходу до наступного наукового етапу вивчення археологічних пам'яток краю [4].

Важливим місцем накопичення старожитностей з Нижнього Побужжя стало харківське зібрання, що оформилося після подорожі на південь країни професора І. Рижського, який побував на городищі стародавньої Ольвії, зробив його опис та опублікував у роботі під назвою "Про городище Ольвія та інші зауваження". Опис І. Рижського є першим у вітчизняній літературі, що зберіг відомості про вигляд городища Ольвії на початку XIX ст.

Таким чином, до середини XIX ст. в Україні формуються два центри дослідження археологічних

пам'яток Нижнього Побужжя, основний з них складається в Одесі, інший – в Харкові. Окрім вітчизняних дослідників, старожитності краю привертають увагу вчених Москви та Санкт-Петербургу, але за межі колекціонування та описових праць рівень досліджень не вийшов.

Другий етап розвитку археологічної науки, щодо старожитностей Нижнього Побужжя розпочинається в середині XIX ст. Влітку 1848 р. графом О.С. Уваровим, за дорученням РАТ, було проведено перші в історії краю, більш-менш значимі археологічні розкопки на Ольвійському городищі, це означало перехід до якісно нового етапу вивчення старожитностей досліджуваної території. Отже, хронологічні межі другого періоду відкриваються 1850-тими роками і завершуються початком XX ст., оскільки, саме в перші роки минулого століття на території Нижнього Побужжя було проведено серію вже дійсно наукових польових досліджень з подальшою їх публікацією у вигляді звітів, нарисів тощо. На середину XIX ст. в Одесі, як у найбільшому з археологічних центрів, що займалися вивченням старожитностей Нижнього Побужжя у XIX ст., склалися сприятливі умови для розвитку археології, оформлення практичної дослідницької діяльності історично-археологічного товариства, наукових установ та музеїв тощо. Важливим кроком у розвитку вивчення археологічних пам'яток краю стало створення у 1839 р. в Одесі Одеського товариства історії та старожитностей, котре організувало власний друкований орган – "Записки". На сторінках "Записок" публікувалися різноманітні праці, присвячені археологічним пам'яткам Нижнього Побужжя, в тому числі. Однією з найцінніших статей щодо пам'яток первісної доби на території краю є "Досвід топографічного огляду старожитностей Херсонської губернії" В. Ястребова. Декілька статей були присвячені історичним решткам періоду ранньозалізного віку та скифо-сарматської доби на території Нижнього Побужжя за авторством Ф. Бруна, О. Подберезького М. Веселовського, В. Леонтовича, Л. Падалки, Н. Ерделі, В. Антоновича, А. Махно та ін. Важливе місце в роботах членів товариства займає вивчення пам'ятників античності, розташованих у пониззі Бугу: о. Березань (Г. Келлер, М. Надеждін, Р. Прендель, Е. Штерн), Ольвія (Г. Келлер, М. Мурзакевич, Ф. Брун, В. Юргевич, М. Аркас, П. Бурачков, В. Латишев, Е. фон Штерн, С. Жебелев), Аджигол (Г. Келер, П. Кеппен, О. Уваров, Ф. Брун, А. Чирков, В. Латишев), с. Коблеве (В. Юргевич, Ф. Брун, М. Мурзакевич, В. Латишев) та інші. Статті за напрямками дослідницького інтересу в області класичної археології поділяються на розділи: історична географія та археологічна топографія регіону, лапідарні епіграфічні, керамічні та нумізматичні пам'ятки [2].

Значним центром вітчизняних наукових досліджень галузі античної археології став Новоросійський університет. Студіюванням та подальшою публікацією про археологічні пам'ятки Нижнього Побужжя займалися викладачі: Ф. Струве, В. Юргевич Ф. Брун та Е. Штерн. Останній присвятив більше 40 своїх публікацій різноманітним питанням дослідження археологічних пам'яток Нижнього Побужжя. Педагогічна діяльність Е. Штерна стала важливим етапом у

формуванні Одеської археологічної школи. Ним виховане нове покоління дослідників краю, серед яких Б. Фармаковський та М. Болтенко.

У 1859 р. було створено Імператорську археологічну комісію, що започаткувала публікацію двох регулярних видань: "Звіти" та "Відомості". У "Звітах" результати досліджень археологічних пам'яток публікували І. Забелін, М. Линевиц (скіфо-сарматська доба); О. Уваров, І. Забелін, В. Тизенгаузен, І. Суручан, Б. Фармаковський, Ю. Кулаковський, В. Ястребов (античні старожитності). У "Відомостях", окрім публікації результатів археологічних досліджень, розміщували статті історіографічного характеру. Значна кількість матеріалів цього видання була присвячена пам'яткам античності, серед яких найбільшу частину становили розвідки Б. Фармаковського. Окрім того, свої дослідження класичних старожитностей Нижнього Побужжя публікували В. Латишев, Боннер Жарбюшер, Е. Штерн, Г. Херст та ін. Дані про кургани Херсонської губернії містяться у статтях О. Спіцина. Робота Археологічної комісії над дослідженням стародавніх пам'яток Нижнього Побужжя у другій половині XIX ст., за своїм значенням та професійним рівнем займала досить високий щабель, а в практичному веденні польових розкопок стала проривною та перевершила надбання всіх науковців-археологів та археологічних товариств, котрі працювали на цій ниві протягом сторіччя [2].

У 1864 р. О. Уваровим було засновано Московське археологічне товариство, яке виступило в якості організатора Всеросійських археологічних з'їздів. Проведення Археологічних з'їздів сприяло залученню до вивчення історико-археологічної проблематики широкого загалу археологів та краєзнавців, які публікували результати досліджень у друкованому органі з'їздів – "Труди". Тут містяться "матеріали" з'їздів, історіографічні описи, статті з архівної та археографічної справи, зустрічаємо напрацювання ретроспективного характеру. Античним старожитностям Нижнього Побужжя, присвячені статті Р. Пренделя, В. Юргевича, В. Латишева, Е. Штерна, Б. Фармаковського. Нариси Д. Яворницького, публіковані в "Трудах", присвячені археологічним пам'яткам доби середньовіччя (пам'ятки козацької доби) та стали джерельною основою для вивчення української історії.

Таким чином у другій половині XIX ст. тривав процес становлення вітчизняної науки про старожитності, котра пройшла за вказаний період певні етапи розвитку, від перших аматорських розкопок у 1848 р., через кризу науки 1890-х рр., до перших професійних польових досліджень межі XIX-XX ст., формування наукових шкіл та підходів, змінилася система наукової обробки знайденого матеріалу, чому певною мірою сприяло формування низки наукових і музейних установ та археологічно-історичних товариств.

Перша третина XX ст. характеризується значними історичними та соціальними змінами, які неодмінно відбилися на розвитку вітчизняної археологічної науки та вивченні старожитностей краю. Хронологічні межі **третього етапу** в археологічному вивченні Нижнього Побужжя розпочинаються з 1900-го р., пов'язаного із проведенням перших планованих

наукових розкопок на території краю, і завершуються 1930-ми рр., позначеними докорінною зміною методології "історії матеріальної культури" на марксистсько-ленінську, утвердженням "теорії стадіальності" в радянській археології та початком крайньої політизованості науки. Характерною рисою системи археологічних досліджень даного періоду стала підготовлена національним відродженням другої половини XIX ст. поява краєзнавчого напрямку у вивченні пам'яток Нижнього Побужжя. Археологічна наука початку XX ст., щодо старожитностей краю, виявляється тісно пов'язаною з краєзнавством, створюється низка краєзнавчих музеїв і товариств тощо.

Найбільшу кількість археологічних досліджень на території краю з 1900 по 1933 рр. провів та опублікував Б. Фармаковський. Результати робіт під його керівництвом регулярно друкувалися в "Звітах" та "Відомостях" Імператорської археологічної комісії та, в подальшому, у "Повідомленнях" Російської академії історії матеріальної культури. Його праці до сьогодні слугують важливим джерелом у дослідженні Ольвійської спадщини [2].

У 1923 р. з ініціативи миколаївського археолога та краєзнавця Ф. Камінського було створене Миколаївське наукове товариство імені М. Аркаса Всеукраїнської академії наук, секретарем якого було обрано М. Лагути, котрий став першим історіографом археологічних досліджень на Миколаївщині. Значну роль у вивченні археологічних пам'яток Нижнього Побужжя відіграла діяльність краєзнавців: Ф. Камінського, Б. Страдомського, М. Лагути, Г. Цветаєва та ін.

Активна робота з дослідження старожитностей краю тривала у першій третині XX ст. в м.°Херсоні. З числа херсонських дослідників плідну роботу проводили: А. Добровольський, Г. Скадовський, Г. Крисін, В. Гошкевич, І. Фабріціус та ін. Так В. Гошкевич приймав участь у дослідженнях поховальних споруд та поселень різних епох, а результати своїх робіт опублікував у низці праць, друкованих на сторінках "Записок Одеського товариства історії та старожитностей", "Літопису Херсонського міського музею старожитностей", "Вісника Одеської комісії краєзнавства" та ін. І. Фабріціус приймала активну участь в Ольвійській експедиції, публікуючи результати її роботи. Дослідження цих видатних вчених не лише публікувалися, але й зберігаються у вигляді архівних колекцій, надаючи свідчення про їх плідну археологічну діяльність на теренах Нижнього Побужжя.

У 1919 р. до Одеси переїжджає С. Дложевський та стає приват-доцентом Новоросійського університету. Ним написані 42 наукові роботи, найголовніші з яких присвячені епіграфічному матеріалу з Ольвії і проведеним тут розкопкам. У 1923 р. С. Дложевський став головою Бюро та археологічної секції новозаснованої Одеської комісії краєзнавства при Всеукраїнській академії наук. Значну частину публікацій вчені 1920-х років розміщували у друкованому органі Одеської комісії краєзнавства – "Віснику". Так на сторінках видання публікувалися: А. Добровольський, М. Бабак, Ю. Ризаков, П. Рябков, П. Харлампович (пам'ятки первісної доби та ранньозалізного віку); І. Кономопуло (Фабріціус), М. Болтенко, Г. Штейнванд, Д. Добросердов, С. Дложевський,

Г. Цветасв, Г. Крисін, Е. Осман (античні пам'ятники Нижнього Побужжя); К. Милиславлевич, Г. Зелінський (пам'ятки нового часу).

Протягом третього періоду сталися значні соціальні зміни, котрі неодмінно відбилися на розвитку археологічної науки в Україні. Так, бурхливий науковий процес XIX ст., змінився періодом стагнації в часи Першої Світової війни та революційних подій 1917 р. Активний розвиток археологічних досліджень краю, проведення більш-менш систематичних польових робіт, першої наукової експедиції та організації системи охорони пам'яток археології у 1920-ті рр., в свою чергу, були загальмовані ідеологічними змінами, впровадженими радянською владою та початком періоду репресій 1930-х рр., коли фізично було знищене ціле покоління талановитих археологів.

Четвертий період у археологічному вивченні Нижнього Побужжя (1930-ті -1953 рр.), позначений тим, що у вітчизняній археологічній науці стаються докорінні методологічні зміни, котрі були викликані не лише складною соціально-політичною ситуацією в суспільстві, але й власною, внутрішньо-науковою кризою. Основною причиною, якої стали неподоланні протиріччя між старою методикою ведення розкопок з формально-типологічним підходом до вивчення отриманого матеріалу та накопиченням значної кількості археологічних пам'яток, що потребували якісно нової, адекватної історичної інтерпретації. На кінець 30-х рр. припадає початок новобудовних археологічних досліджень в Україні, зроблені на підставі котрих висновки, дали змогу внести істотні зміни у вивчення та розуміння давньої історії Південної України, а також сприяли формуванню нової наукової школи в археології. Перші дві з таких експедицій - Дніпрогесівська (1927-1932 рр.), очолювана Д.°Яворницьким та БГЕС (1930-1932 рр.), під керівництвом Ф.°Козубовського, безпосередньо, стосувались дослідження археологічних пам'яток регіону Нижнього Побужжя. З 1927 по 1932 рр. тривала Дніпрогесівська археологічна експедиція. Активну участь у роботі якої приймав А.°Добровольський. Вченим було відкрито низку поселень на р. Інгульці, де були вперше виявлені пам'ятки черняхівської культури. Своїми дослідженнями неолітичних та енеолітичних пам'яток пониззя Дніпра А.°Добровольський розпочав систематичне вивчення неоліту та енеоліту степової смуги України.

У 1931-1932 рр. перед початком будівництва каскаду електростанцій Південного Бугу Бузька археологічна експедиція (БАЕ) Народного комісаріату просвіти УРСР під керівництвом Ф.°Козубовського провела обстеження берегів і островів річки. Внаслідок цієї розвідки, в межах району було відкрито декілька поселень і зафіксовано багато курганів. Цією ж експедицією на деяких поселеннях були проведені невеликі розкопки і досліджено декілька курганів [1, с. 3-46]. Наприкінці 1930-х рр. всі матеріали по дослідженню даного регіону були зібрані, узагальнені та надруковані у книзі І.°Фабріціус "Археологічна карта Причорномор'я Української СРСР" [5]. Згідно даних І.°Фабріціус, до Первомайського Краєзнавчого музею, заснованого у 1923 р. потрапили майже всі знахідки Бузької експедиції Наркомпроса Української РСР,

котра дослідила у 1930-1931 рр. береги р.°Південний Буг від гирла р. Башкала до с.°Сабатинівка. Врезультаті, було музеїфіковано багато кісного палеонтологічного матеріалу [5, с. 7]. У 1949 – 1950 рр. М.°Болтенком було досліджено пам'ятник черняхівського типу поблизу с.°Вікторівка біля Березанського лиману [3]. Відкриття в Нижньому Побужжі пам'яток, споріднених з черняхівською культурою, викликало необхідність їх детального дослідження та співставлення із черняхівськими старожитностями Лісостепу УРСР. З цією метою у 1950 р. заїгн Буго-Дніпровської експедиції ІА АН УРСР під керівництвом Е.°Симоновича провів розвідки по берегах Тілігульського Лиману [3]. У 1951 – 1952°рр. Інгулецька експедиція під керівництвом академіка Л.°Славина (учня Б.°Фармаковського) продовжила розпочате А.°Добровольським вивчення берегів р. Інгулець. До 60-х років відомі поселення з керамікою черняхівського типу у Північному Причорномор'ї нараховувались вже десятками.

Четвертий період в історії вивчення археологічних старожитностей Нижнього Побужжя характеризується переходом до наукового систематичного експедиційного вивчення пам'яток краю, накопиченням матеріалів та літератури, за результатами проведених досліджень та ін. Все це склало основу формування сучасної вітчизняної наукової школи, що займається вивченням археологічних пам'яток Нижнього Побужжя.

Таким чином, з кінця XVIII до середини XX ст. історіографія археологічних досліджень та, безпосередньої, археологічна наука, що вивчає старожитності Нижнього Побужжя пройшла 4 етапи розвитку, сформованих під впливом зовнішніх соціальних, та внутрішніх наукових факторів: I-й (1774-1848 рр.) – виникнення, II-й (1848-1900 рр.) – формування, III-й (1900-1930-ті рр.) – розвиток, IV-й (1930-ті-1953 рр.) – становлення. При цьому, для I-го етапу характерне потрапляння до робіт вчених лише речей музейної вартості, кількість же опублікованих та неопублікованих історіографічних джерел ще надто мала та носить скоріше фактографічний, описовий, ніж науковий характер; II-й етап – характеризується різким збільшенням кількості опублікованих праць та підвищенням рівня їх науковості; III-му етапу притаманне те, що роботи цього періоду набувають чіткої спеціалізації, також необхідно відзначити появу систематичних археологічних звітів; під час IV-го етапу формується наукове підґрунтя для наступного піднесення в археологічному вивченні регіону Нижнього Побужжя, котре приходить з початком "хрущовської відлиги" (1953-1964 рр.) і триває до 1990-х рр. Із здобуття Україною незалежності розпочинається якісно новий етап у розвитку археологічного знання, що продовжується сьогодні. Він характеризується насиченістю та накопиченням великої кількості тематичних публікацій, значущістю археологічних відкриттів, застосуванням новітніх археологічних дослідницьких методів, що відкриває більші можливості для різноманітня наукових гіпотез у трактуванні подій та явищ минулого, а це зумовлює залучення усього пласту джерельних матеріалів. Все це окреслило необхідність історіографічного узагальнення праць, у тому числі, прис-

вчених археологічному вивченню території Нижнього Побужжя як невід'ємної складової загальної історії. Розкриття глибини процесу розвитку археологічної науки кінця XVIII – першої половини XX ст., відносно території Нижнього Побужжя та його окремих аспектів і періодів залишається одним із актуальних й фундаментальних завдань сучасної історіогра-

фії археологічних досліджень. Представлена автором періодизація не претендує на завершеність. Питання про остаточну періодизацію історіографії та історії археологічних досліджень Нижнього Побужжя лишається відкритим. Його вирішення потребує подальших розробок, в тому числі з широким залученням зарубіжного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Козубовський Ф.А. Археологічні дослідження на території БоГЕСу (1931-1932 рр.) // К., 1933. – 180 с.
Kozubovskyi F.A. Arkheolohichni doslidzhennya na terytoriyi Bohesu (1931-1932 rr.) [Archaeological researches on the territory of BoHES (1931-1932 years)] // K., 1933. – 180 s.
2. Ласінська М.Ю. Дослідження археологічних пам'яток Нижнього Побужжя: історіографія проблеми (XIX – 30-ті роки XX ст.): автореф. дис. к. іст. наук: спец.: 07.00.06 / М. Ю. Ласінська; Навчально-науковий інститут історії та права Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. – захист 29. 03. 2011. – Миколаїв, 2011. – 20 с.
Lasinska M.U. Doslidzhennya arkheolohichnykh pam'yatok Nyzhnoho Pobuzhzhya: istoriografiya problemy (XIX – 30-ti roky XX st.) [Researching of archaeological artifacts of the Lower Pobuzhha: historiography of the problem (XIX - 30-years of the XX century.)]: avtoref. dys. k. ist. nauk: spets.: 07.00.06 / M.U. Lasinska; Navchalno-naukovyyu instytut istoriyi ta prava Mykolayivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. – zakhyst 29. 03. 2011. – Mykolayiv, 2011. – 20 s.
3. Симонович Э.А. Итоги исследований черняховских памятников в Северном Причерноморье //Материалы и исследования по археологии СССР, М., М.-Л.: Наука, 1967. № 139. – С. 205 – 237.
Symonovich E.A. Itogi issledovaniy chernyakhovskikh pamyatnikov v Severnom Prichernomor'ye [Results of investigations Cherniakhov sites in the Northern Black Sea Coast]/Materialy i issledovaniya po arkheologii SSSR, M., M.-L.: Nauka, 1967. № 139. – S. 205 – 237.
4. Тункина И.В. Русская наука о классических древностях юга России (XVIII – середина XIX в.) / И.В. Тункина, СПб.:Наука, 2002. – 674, [1] с., 156 ил.
Tunkina I.V. Russkaya nauka o klassicheskikh drevnostyakh yuga Rossii (XVIII – seredina XIX v.) [Russian science of classical antiquities of southern Russia (XVIII - mid XIX century.)] / I.V. Tunkina, SPb.:Nauka, 2002. – 674, [1] s., 156 il.
5. Фабрициус И.В. Археологическая карта Причерноморья Украинской ССР / И.В. Фабрициус. – К.: Издательство АН УССР, 1951. – Вып. 1: Междуречье Днестра – Южного Буга. – 131 с., 24 с. илл. и карт.
Fabritsius I.V. Arkheologicheskaya karta Prichernomor'ya Ukrainskoy SSR [Archaeological Map of the Black Sea Coast of Ukrainian SSR] / I.V. Fabritsius. – K.: Izdatel'stvo AN USSR, 1951. – Vyp. 1: Mezhdurech'ye Dnestra – Yuzhnogo Buga. – 131 s., 24 s. ill. i kart.

Lasinska M.U. The study of archaeological sites of the Lower Bug region at the end of XVIII - first half of the XX century. History and historiography

Abstract. We consider the problem of historiography and history of archaeological research in the region of the Lower Bug region in the late XVIII - early XX century. Proposed a conditional periodization of the history of archaeological knowledge about antiquities of the region; presented a brief description of each of the periods of its development; outlined the prospects for further research of those questions.

Keywords: *Historiography of Archaeology, History of Archaeology, Lower Bug region, regional archeology, periodization.*

Ласинская М.Ю. Исследования археологических памятников Нижнего Побужья в конце XVIII – первой половине XX ст., история и историография

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы историографии и истории археологических исследований региона Нижнего Побужья конца XVIII – первой половины XX ст. Предложена условная периодизация истории археологического знания о древностях края, представлена сжатая характеристика каждого из периодов его развития и очерчены перспективы дальнейшего исследования вопроса.

Ключевые слова: *историография археологии, история археологии, Нижнее Побужье, региональная археология, периодизация.*